

DAGER I STERK KULING

Studietur til Longyearbyen, Svalbard
ved Julian Treider Moe

*Longyearbyen er ikke noen vakker by,
men en funksjonell en,
og i sin funksjonalisme
blir den vakker.*

I det jeg var i ferd med å løpe ut av døren, spurte moren min om jeg ikke burde ta med meg noen pigger. Jeg lo litt og sa: «Det kommer til å være altfor mye snø til det.» Det var det ikke.

Alle gjestene på hostellet har kommet til Svalbard for å oppleve den uberørte naturen, og foran pc-skjermen kan jeg høre hvordan de forteller om morgendagens 9-dager lange ekspedisjon innover breene, langt vekk fra sivilisasjonen. Bak skjermen ble jeg raskt litt isolert, på en av verdens mest isolerte øyer. Innlevering av masterprosjektet del 1 hadde frist morgenen etter, og jeg hadde glemt å eksportere Illustrator-tegningene som JPG-filer. En rookie mistake.

Temaet for min avgangsuppgave er å transformere Gruve 6 på Spitsbergen til en ny sammensatt avdeling for arkeologisk forskning, samt gi den en rolle som formidler av Svalbard-samfunnets industrielle arv. For det er akkurat det som manglet i samtalen som foregikk over pc-skjermen: anerkjennelsen av Longyearbyen som et gruvesamfunn, en «company-town», og Svalbards industrielle historie. De visste ikke at taubanebukkene som spredde seg rundt hele den lille byen og oppe i åssidene, var fredet av Riksantikvaren som industrielle kulturminner. Eller at fjellene som omringer Longyeardalen inneholder gruvenettverk mange ganger størrelsen til Longyearbyen selv.

Den sterke vinden blåser opp snøen og gjør sikten ut mot Gruve 7 og Eiscat radarene lite synlig.

Kullsiolen i plasstøpt betong står fremdeles i god stand.

Da vi satt i bussen på vei innover fra flyplassen sa bussjåføren høyt over høytaleren: «Here on your right, you can see the coal from the mines being loaded onto the boat.» De store fjellene av svart kull sto i skarp kontrast til de hvite som bare lå like over vannet på den andre siden. Ikke en gang den amerikanske turisten bak meg, som snudde seg over mot sin tyske sidepassasjer og sa: «Hey, where are you from? I'm from America!», kunne tørke gliset av fjeset mitt. Fordi det jeg så, var et industrilandskap slukt av naturen. En by bygget ut av funksjon, på naturens vilkår, for det er det den er. Jeg tenkte for meg selv at Longyearbyen ikke nødvendigvis er en vakker by, men at den i sin funksjonalisme ble vakker for meg.

Den sene søndagskvelden gled raskt over i tidlig morgen. Jeg hadde nemlig avtalt en befarung ut til Gruve 6 med det nye kompetansesenteret for kulturmiljø på Svalbard. Kompetansesenteret er et prøveprosjekt etablert av Nærings- og fiskeridepartementet (NFD), som er eierne av de mange kulturminnene på Svalbard. De har nylig tatt over eierskapet og forvaltningsansvaret fra Store Norske Spitsbergen Kulkompani, etter Store Norskes finansielle trøbbel. Så da ble det sånn: det statlige departementet kjøpte det statseide selskapet for å hjelpe dem litt. Jeg kan ikke kalle meg noen ekspert på legalitetene, men som arkitekt ser det enkelt ut som om kulturminnene ble som en brikke du ikke visste du hadde på sjakkbrettet.

Klokken 08:00 sto taxien klar utenfor, og den lille kjøreturen på 5 minutter rullet avgårde. «Look there, it's a fox!» utbrøt det fra sjåføren omtrent halvveis. Det han hadde glemt, var at polarrevens pels er hvit, og dermed usynlig for mitt utrente asfaltøye. Turen gikk deretter videre ned til Forskningsparken, hvor Frode fra kompetansesetneret ventet med riflen klar.

Gruve 6 ligger ikke langt utenfor Longyearbyen. Veinettet er, som nevnt, ikke så mye større enn Frognerparkens turstier. Til gjengjeld er høyhusene i byen her erstattet med tindrende fjellsider. Langs med veien strekker taubanelukkene seg i en rett linje, fra gruvene inn til byen og utskipningskaia. De rette linjene og gruvenes geometriske karakter står i tydelig kontrast til naturens ellers dynamiske liv her på Svalbard. På en fin måte spiller de på lag, understøtter og forsterker hverandres individuelle karakter.

Stemningen mellom Frode og meg hadde ennå ikke blitt helt definert på

dette tidspunktet. Han og to andre har ansvaret for vedlikeholdet av alle kulturminnene på Svalbard, og som antikvarisk tømmer merket jeg en tvilsomhet ovenfor mitt ærend her, som arkitekt. Veien opp til gruva var sperret av en snøfonn, så det siste stykket måtte vi ta bena fatt. Det var ikke langt å gå, og det var ikke det at det var så mange minusgrader – tvert imot var det den sterke vinden som tok tak i meg. Han kan umulig ha vært særlig imponert da jeg tok av meg vottene for å tegne en rask skisse og notere noen oppmålinger. Hvis han tenkte at det var dumt, holdt han det i hvert fall inni seg. Jeg opplevde uansett raskt nok selv at det jeg hadde gjort ikke hadde vært noe særlig smart. Kulden satte seg fort i leddene, og fingrene banket av smerte. Først da vi var kommet ut av vinden og inn i det uisolerte lasteanlegget til den gamle kullgruva, begynte jeg å få varmen tilbake i hendene. Og skissene ble mindre og mindre stive.

Inne i gruveanlegget begynte vi endelig å forstå hverandre litt bedre. Vi merket nemlig at vi begge var mektig imponert over konstruksjonene rundt oss. Vi fant et nøytralt rom i hverandres begeistring, og ikke lenge etter var termoskaffen fremme og kommentarer som: «Hey, har du sett den detaljen her borte? DEN må du nesten få med deg!» meldte seg.

Den siste timen av befaringen utfoldet seg som følger: Det digitale kameraet falt i snøen, mekanismen i det analoge frøs, kamerastativet blåste over og knakk, og jeg ble holdt fast så jeg ikke skulle, ved et vindkast, fale inn i den gamle kullsiloen. Det var mildt sagt en (b)efaring i arktisk sterk kuling. Min reise videre på Svalbard besto av intervjuer, fotoregistrering i Longyearbyen og en tur inn i en isbre. Jeg vet ikke hvorfor, men jeg hadde lave forventninger til isgrotten. Jeg har vært bak isen i en frosset foss i Oslo før, og gikk dermed inn med en selvfølgelig selvsikker holdning. Det som møtte meg var derimot en grotte flere kilometer inn og ned i isen. For hver meter innover skiftet den karakter, og romlighetene fikk Snøhettas opera i Oslo til å ligne Temu-arkitektur. Isen vekslet i sin tekstur og overflate fra krystaller til glatte marmorpartier. Isen skapte sitt helt eget landskap, et skiftende landskap, og det var tydelig at man beveget seg gjennom flere lag av historie, klima og natur.

Som et avsluttende avsnitt til denne litt for lange, meget personlige reiseskildringen, vil jeg si noen ord om Longyearbyen. På dette stedet, hvor det er forbudt å dø og forbudt å fødes, finnes bare livet skriver Jón Kalman Stefánsson. Livet leves her sammen med både naturen og industrien, en

Fjellheisen og kullbeltet strekker seg opp mot gruveinngangen i fjellsiden.

Fjellheisen og kullbeltet strekker seg opp mot gruveinngangen i fjellsiden.

sameksistens uten noe særlig sidestykke. Nå i 2025 skal den siste gruve lukke, og industrien vil kun gjenstå som et minne gjennom bygningenes tomme skall. Det er forbudt å dø på Svalbard, og samme holdning burde pålegges de tekniske industrielle kulturminnene. Ikke la dem dø. I dag innehar den industrielle historien et sterkt, underutnyttet formidlingspotensial. Fredningen for 25 år siden var kanskje med på å redde dem da, men med 1800 fredete kulturminner på en øygruppe med 3000 mennesker, begynner den å ha motsatt effekt nå.

Det første møtet med Gruve 6 gående innover i den isete snøen. Rester av kull har samlet seg opp som små berg rundt lastestasjonen.

Detaljene viser hvordan industrien bare har blitt etterlatt når driften ble avviklet. Det var verken økonomisk eller ønskelig å ta med seg de fungerende maskinene til en operativ gruve.

Taubanebukkene strekker seg i en rett linje gjennom landskapet inn mot Longyearbyen. Vedlikeholdet av disse krever mange ressurser.